

**ROMA VE TÜRK HUKUKLARINDA HAYVANIN YOL
AÇTIĞI ZARARLARDAN DOLAYI HAYVAN
TUTUCUSUNUN SORUMLULUĞU**

**THE LIABILITY OF ANIMAL HOLDER FOR THE DAMAGE
CAUSED BY ANIMAL IN ROMAN AND TURKISH LAW**

DOI: 10.21492/inuhfd.364594

Tunay YÜCE*

Özet

En eski çağlardan bu yana hayvanlar sosyal, ekonomik ve hukuki düzen içinde insanların günlük hayatını kolaylaştıran birer eşya statüsünde görülse de canlı olmaları ve vahşi doğaları gereği olaylar karşısında nasıl bir davranış sergileyeceklerinin önceden kestirilebilir olmaması nedeniyle her zaman ayrı bir hukuki muameleye tabi tutulmuşlardır. Kimi dönemlerde hayvanlar, davranışları sonucu verdikleri zararlardan bizzat sorumlu tutulmuş ve en ilkel dönemlerde doğrudan idam edilerek ya da Ortaçağ Kilise Hukukunun etkisiyle dinden aforoz edilerek cezalandırılmışlar, kimi zaman ise özellikle günümüz hukukunda kabul edilen anlayışa göre hayvanların davranışlarından dolayı yol açtıkları zararlardan doğan sorumluluk hayvanların sahiplerine yükletilmiştir.

Makalenin ilk bölümünde Roma Hukukunda hayvanın yol açtığı zararlardan ötürü hayvan sahibinin, diğer bir deyişle hayvan tutucusunun sorumluluğu incelenmiş olup, Roma Hukukunda bu sorumluluğun tarihsel gelişimi, Eski Hukuk Dönemi, Klasik Öncesi Hukuk Dönemi ve Klasik Hukuk Dönemi ayrı ayrı ele alınarak ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise günümüz Türk Hukukundaki hayvan sahibinin sorumluluğunu düzenleyen kurallar hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Actio de Pauperie*, *Edictum de Feris*, Hayvan Tutucusu, Hayvanın Yol Açtığı Zararlardan Doğan Sorumluluk, Roma Hukuku

Abstract

Although animals have been seen at the status of goods, which make the lives of human beings easier within the social, economic and legal order, since the ancient ages, they have always been subjected to a separate legal treatment, because they are living creatures and how they will react to events is not predictable due to their wild nature. In some eras, the animals were punished by being held directly responsible for the damages that they caused and were executed in the most

* Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, tunaytunoglu@hacettepe.edu.tr

primitive ages or were excommunicated under the influence of the Medieval Ecclesiastical Law; sometimes, and particularly according to the understanding of our contemporary law, the owners of the animals were held responsible due to the damage that the animals caused by their behaviors.

In the first part of this study, the responsibility of the animal owner, in other words, the animal's holder, as the result of the damage, caused by the animal, was studied with regard to the Roman Law; the historical development of this responsibility was examined separately under in the Early Law, Pre-Classical Law, and Classical Law Eras, in details. In the second part, the general information is provided about the rules that regulate the responsibility of an animal owner in the Turkish Law.

Keywords: *Actio de Pauperie, Edictum de Feris, Animal Holder, Responsibility of Damage Caused by an Animal, Roman Law*

GİRİŞ

Eski çağlardan bu yana hayvanlar, insanların günlük yaşamlarını kolaylaştırmaları, üretimlerine katkı sağlamaları, güvenliklerini artırmaları gibi çeşitli amaçlarla insanların sosyo-ekonomik yaşamlarında önemli roller üstlenmişlerdir. Öte yandan hayvanlar, doğaları gereği vahşi olmaları ve tahmin edilemeyen içgüdüsel davranışları nedeniyle çevrelerine zarar verebilme riski de taşımaktadırlar. Tüm bu nedenlerle toplumsal yaşamın düzenini sağlamayı amaçlayan çoğu yasada tıpkı insanlar gibi hayvanlar için de çeşitli düzenlemeler karşımıza çıkmaktadır. İlk yazılı kanunlar göz önüne bulundurulduğunda, hayvanların hukuki statülerini oluşturma ve geliştirme çalışmaları Roma Hukukundan daha önceye, Eşnunna Yasalarına¹ ve Hammurabi Kanunlarına² kadar uzanmaktadır. Bu yasalarda hayvanların yol açtıkları zararlardan dolayı doğrudan hayvanın sahibine sorumluluk yüklenmiştir. Hayvanın yol açtığı zarar sebebiyle hayvanın sahibi zarar görene belirli bir miktar para ödeyerek sorumluluktan kurtulmaktaydı.

¹ Mezopotamya'da keşfedilen ve Hammurabi'den önceki dönemde var olduğu tespit edilen bir krallığın kanunlarıdır. Bu kanunların Kral Daduşa ve Ibadpiel zamanında onlar tarafından tabletlendiği saptanmıştır. BİLGİÇ, Emin.: Eski Mezopotamya Kavimlerinde Kanun Anlayışı ve An'anesi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 3-4, 1963, s. 111. Eşnunna Kanunlarının M.Ö. 1800'lü yıllarda yazıldığı saptanmıştır. KELCH, G. Thomas: A Short History of (Mostly) Western Animal Law, *Animal Law Review*, C.19; S. 23, 2012-2013, s. 30.

² BİLGİÇ, s. 113.

Roma Hukukunda Oniki Levha Kanunundan itibaren hayvanların yol açtıkları zararlardan dolayı sorumluluk sahibine yüklenmekteydi. Zarara sebep olmuş hayvanın sahibi zarar görene ya hayvanı teslim ederek sorumluluktan kurtulur ya da oluşan zarar miktarında para öderdi. Ayrıca Roma'da eski yasalardan farklı olarak hayvanlar ayrıntılı bir biçimde sınıflandırılmış ve her bir sınıf için ayrı bir koruma yolu öngörülmüştü. Roma Hukuku kaynaklarına bakıldığında, hayvanların evcil veya vahşi olmaları, sahipli veya sahipsiz olmaları, hayvan sahiplerine veya hayvanların bizzat kendilerine sorumluluk yüklenip yüklenemeyeceği gibi birçok konuda tartışmalar ve gelişmeler yaşandığı görülmektedir.

Ortaçağ Hukukunda da hayvanların hukuki statüleri ile onların davranışları sonucu oluşan zararlardan kendilerinin mi yoksa sahiplerinin mi sorumlu olacağı konusu oldukça tartışılmıştır. Bu çağda hayvanlar adeta insanlaştırılmış ve yol açtıkları zararlardan dolayı bizzat sorumlu tutulmuşlardır. Bu doğrultuda hayvanlar da tıpkı insanlar gibi işledikleri haksız fiiller dolayısıyla mahkemelere çıkarılmış ve ölüm cezasına çarptırılmıştır³. Ayrıca çoğu zaman Kilise hukukunun etkisiyle hayvanlar, yol açtıkları zararın büyüklüğüne göre, aforoz edilmiştir.

Günümüz modern hukuk sistemlerinde yer alan hayvanlar ile ilgili hukuksal düzenlemeler de yukarıda bahsedilen tüm eski çağ yasalarının, uygulamalarının ve tartışmaların bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı günümüz Türk Hukuk sisteminde yer alan ve bir tür kusursuz sorumluluk olarak sınıflandırılan, hayvanların yol açtığı zararlardan doğan sorumluluk hakkındaki yasal düzenlemelerin, mensubu olduğumuz Kıta Avrupası sisteminin tarihi süreci esas alındığında, ilk olarak Roma Hukukunda nasıl ortaya çıktığının, geliştiğinin ve sonuçlandığının ortaya konulması ve bu sorumluluğun Türk Hukukuna nasıl yansıdığı genel olarak değerlendirilmesidir.

³ SLABBERT, Melodie: Prosecuting Animals in Medieval Europe: Possible Explanations, *Fundamina*, C.10, 2004, s. 160-179, POLOJAC, Milena: Actio de Pauperie: Anthropomorphism and Rationalism, *Fundamina*, C. 19, 2012, s. 142.

I. ROMA HUKUKUNDA HAYVAN TUTUCUSUNUN SORUMLULUĞU

A. Roma Hukukunda Hayvan Tutucusunun Sorumluluğuna İlişkin Düzenlemeler

Roma Hukuku metinleri incelendiğinde hayvanın yol açtığı zararlara ilişkin çeşitli kanunlarda ve *Praetor Hukukunun*⁴ gelişimi ile birlikte hukukun kaynaklarından biri haline gelen *praetor edictumu*'nda, zarar görene tanınmış birbirinden farklı dava hakları karşımıza çıkmaktadır. Bu davaların hangi tarihte oluşturulduğu, hangi dönemlerde uygulandığı ve ne zaman yürürlükten kalktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Eski Hukuk Dönemi'nden beri hayvanların yol açtığı zararlara karşı dört çeşit dava hakkının tanındığı görülmektedir.

İlk olarak Oniki Levha Kanunu'nda evcil hayvanların yol açtıkları zararlara karşı zarar görene bir ceza davası olan *Actio de Pauperie* hakkı tanınmıştır. Bu dava günümüze ulaşan klasik formunu ise *Iustinianus Hukuku Döneminde* almıştır⁵. *Digesta* metinlerinde Oniki Levha Kanununa yapılan atıfla, zarara yol açan hayvanın sahibinin, hayvanı, zarar görene teslim etme ya da oluşan zararı maddi olarak karşılama yükümlülüğünün olduğu kabul edilmiştir.

D.9.1.1.1. Ulp. : “Si quadrupes pauperiem fecisse dicitur, actio ex lege duodecim tabularum descendit: quae lex voluit aut dari id quod nocuit, id est id animal quod noxiam commisit, aut aestimationem noxiae offerre.”

D.9.1.1.1. Ulp: “Dört ayaklı bir hayvan Pauperie'ye (zarar, fakirleşme) yol açtığı zaman Oniki Levha Kanununda bir dava açma hakkı tanınmıştır. Bu durumda savunmaya yol açan

⁴*Ius Honorarium* olarak da adlandırılan *Praetor Hukuku*, Cumhuriyet Döneminin sonlarında *Praetorların* yargı faaliyetleri sırasında hukukun dönemin ihtiyaçlarına cevap vermesini sağlamak için bir takım yeni hukuk prensipleri yaratmaları sonucu oluşan hukuktur. Ayrıntılı bilgi için bkz.: SCHWARZ, B. Andreas: Roma Hukuku Dersleri, İstanbul, 1948, s. 117-123, UMUR, Ziya.: Roma Hukuku Ders Notları, İstanbul, 1990, s. 92-92.

⁵ JACKSON, S. Bernard: Liability for Animals in Roman Law: An Historical Sketch, Cambridge L.J., C. 37, S.1, 1978, s. 122.

(zarara sebep olan) hayvan ya zarar görene teslim edilmeli ya da zarar miktarında parasal değer karşı tarafa ödenmelidir.”⁶

Ulpianus tarafından atıf yapılan ve Oniki Levha Kanunu’nda yer alan bir başka dava ise *Actio de Pastu Pecoris* idi. Bu dava sürü hayvanlarını otlatmak üzere bir başkasının arazisine onları izinsiz olarak sokan ve arazi sahibinin ürünlerini yemelerine sebep olan hayvan malikine karşı açılacak bir dava türüdür⁷.

D.19.5.14.3 Ulp. : “*Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat eamque ego immisso pecore depascam: Aristo scribit non sibi occurrere legitimam actionem, qua experiri possim: nam neque ex lege duodecim tabularum de pastu pecoris (quia non in tuo pascitur) neque de pauperie neque de damni iniuriae agi posse: in factum itaque erit agendum.*”

D.19.5.14.3 Ulp. : “Eğer meşe palamutları senin ağacından benim çiftliğime düşerse ve ben sürüme onları yemeleri için izin verirsem, Aristo’ya göre bu durum için haklarımı savunabileceğim kanuna dayanan bir dava yok: Çünkü Oniki Levha Kanunundan kaynaklanan başkasının arazisine izinsiz girilerek sürü otlatılması durumu ya da pauperie durumu ya da kanuna aykırı bir davranış söz konusu değildir. Bu durumda dava in factum olarak açılmalı.”

Actio de pauperie ile *Actio de pastu* davaları hayvanın sahibine karşı açılrsa da sorumluluğun hayvanın sahibine yüklenme yolu açısından söz konusu davalar arasında büyük fark vardır. *Actio de Pauperie* davasında kanuna aykırı bir hareket söz konusu değildir, çünkü zarara yol açan hayvanın hareketidir ve hayvan hareketinin kanuna aykırı olduğunu bilebilecek akli yetiye sahip değildir. *Actio de pastu*’da ise sürünün sahibi kanuna aykırı olduğunu bile bile hayvanlarını izinsiz olarak başka bir kimsenin arazisine sokmuş ve ağaçtan düşen meyveleri yedirmiştir. Yani *actio de pauperie*’de hayvanın hareketi dolayısıyla sahibi sorumlu

⁶ Bu makalede yer alan tüm *Digesta* metinlerinin çevirisinde ilgili temel kaynak kullanılmıştır: MOMMSEN, Thomas / KRUEGER Paul / WATSON Alan. *The Digest of Justinian*, Pennsylvania, 1985, C.1-2-3-4.

⁷ UMUR, Z.; Roma Hukuku Lügati, 1975, İstanbul, s. 5.

tutulurken, *actio de pastu*'da hayvan sahibi doğrudan kendi hukuka aykırı hareketinden sorumlu tutulmaktadır⁸.

Actio de pastu pecoris, Iustinianus döneminde sığır ve sürü hayvanlarının yol açtığı zararların da *actio de pauperie* kapsamına sokulmasıyla işlevsiz hale geldi ve uygulama alanını kaybetti⁹.

Edictum de feris ise sahipli vahşi hayvanların yol açtığı zararlardan dolayı zarar görene *Praetor* tarafından tanınmış ayrı bir dava hakkıdır¹⁰. Bu dava ise *actio de pauperie*'den farklı olarak herkesin ortak kullanımında olan kamu alanlarının güvenliğini sağlamak amacıyla, halka zarar verebileceği düşünülen bazı vahşi hayvanların bu yerlerde bulundurulmasını yasak eden ve bu yasağa uyulmaması durumunda ceza öngören bir davadır¹¹.

Roma Hukukunda köpekler *actio de pauperie* kapsamında değerlendirilen evcil hayvanlardan ayrı tutulmuştur. Köpeklerin yol açtıkları zarar sonucu zarar görene *Lex peselonia de cane* ile bir *actio utilis*¹² hakkı tanınmıştır¹³. Büyük ihtimalle Yunan kültürünün etkisiyle düzenlenmiş bu kanun hakkında literatürde fazlaca bir bilgi yoktur¹⁴.

Lex Peselonia de cane ile köpeklerin ve *actio de pastu pecoris* kapsamında yer alan sürü hayvanlarının da *actio utilis* yolu ile *actio de pauperie* kapsamına alınmasıyla *actio de pauperie Iustinianus* döneminde evcil, evcilleştirilebilir ve sürü hayvanların tümü için geçerli olan bir dava niteliği kazanmıştır. Bu doğrultuda, hayvanların

⁸ ASHTON-CROSS, D.I.C.: Liability in Roman Law for Damage Caused by Animals, Cambridge L.J., 11, s.1951-1953, s. 400.

⁹ TÜRKOĞLU-ÖZDEMİR, Gökçe: Roma Hukukunda Hayvanların Yol Açtıkları Zararlardan Doğan Sorumluluk, *Selçuk Üniversitesi Hukuku Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 2, 2006, s. 73.

¹⁰ PALMIRSKI, Tomasz: How The Commentaries to de his qui deicerint vel effuderint and ne quis in suggrunda edicts could be used on the ground of edictum de feris, *RIDA*, C.53, 2006, s. 324-325, ASHTON-CROSS, s. 395-400, PLOJAC; s. 119.

¹¹ KÜÇÜK, Eşref: Roma Hukuku Davalar Sisteminde Actio Popularis, Ankara, 2013, s.135.

¹² Var olan bir *ius civile* davasının ve bazen de *praetor* davasının uygulama alanını genişletmek için *intentio*'ya bir *fictio* eklenerek, *praetor*'un yarattığı yeni dava türüne *actio utilis* denir. UMUR,[Lügat], s. 16.

¹³ JACKSON, s. 130, PLOJAC, s. 325, ASHTON-CROSS, s. 402.

¹⁴ PLOJAC, s. 325.

yol açtıkları zararlardan sahibinin sorumlu tutulması konusunda evcil hayvanlar için *actio de pauperie*'yi, vahşi hayvanlar için ise *edictum de feris*'i ayrıntılı olarak incelemek yerinde olacaktır.

B. Tarihsel Süreç İçerisinde Actio De Pauperie'nin Gelişimi

1. Eski Hukuk Dönemi

Roma Hukukunda, yazılı hukuk metinleri incelendiğinde hayvan kavramının ilk olarak Oniki Levha Kanunu'nda yer aldığı görülmektedir. Bu kanun ile, evcil ve dört ayaklı bir hayvan tarafından, bir insanın öldürülmesi, yaralanması veya her türlü diğer zararlarına karşı zarar görenin, hayvanın sahibine *Actio de Pauperie* isimli bir dava açması hakkı tanınmıştır¹⁵. Bu davaya göre, evcil hayvanların doğaları gereği onlardan beklenen uysal ve evcil davranışlarının dışında içgüdüsel olarak vahşice hareket etmelerinden ötürü yol açtıkları zararlar sebebiyle hayvanların bizzat sahipleri sorumlu tutulmaktaydı¹⁶.

a. Roma Hukukunda Hayvanların Sınıflandırılması

Roma Hukukçuları *Actio de Pauperie*'nin konusunu belirlerken hayvanları çeşitli sınıflara ayırmışlardır. Bu bağlamda, Roma Hukuku kaynaklarında, hayvanlar çeşitli sınıflara ayrılmış ve her sınıf için farklı koruma yolları öngörülmüştür. Bu sınıflandırmada öne çıkan iki ölçüt hayvanın doğası ve insan ırkına sağladığı yarardır¹⁷.

Doğaları gereği hayvanlar ikiye ayrılır. Evcil hayvanlar ve vahşi hayvanlar. Roma Hukukunda evcil hayvanlar; at, boğa, öküz, katır ve bu gibi dört ayaklı olan ve insanlara hizmet etmek üzere kullanılan sahipli¹⁸ hayvanlardır. Evcil ve dört ayaklı hayvanların yol açtıkları zararlara karşı zarar görenin *actio de pauperie* açma hakkı vardır. Bu dava ile zarar gören ya zarara yol açan hayvanın kendisine teslimini ya da maddi zararının tazminini isteyebilmektedir.

¹⁵ POLOJAC; s. 119; TÜRKOĞLU-ÖZDEMİR, G.; s. 69-97.

¹⁶ INNES, James Rose: The Roman Law Relating to Damage Done by Animals, African L. J., C. 22, 1905, s. 290.

¹⁷ POLOJAC, s. 121.

¹⁸ ASHTON-CROSS, s. 395.

Vahşi hayvanlar ise, aslan, panter, ayı gibi sahipli olmayan ve doğaları gereği vahşilik gösteren hayvanlardır¹⁹. Vahşi hayvanların yol açtıkları zararlar için *actio de pauperie* hakkı tanınmamıştır. Ancak ileride de görüleceği gibi sahipli vahşi hayvanların yol açtıkları zararlardan dolayı zarar görene zararını tazmin edebilmesi için *Edictum de Feris* ile bir dava hakkı tanınmıştır²⁰.

Bir de evcil ve vahşi hayvanlar arasında olan bir sınıf vardır ki bu hayvanlar vahşi olmalarına rağmen evcilleştirilip insanlar tarafından çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır²¹. Örneğin, filler ve develer doğaları gereği vahşi olmalarına karşın insanlar tarafından yük ve çeki hayvanı olarak kullanılmaktadır.

D. 9.2.2.2. Gaius 7 ad edictum provincial: “*Ut igitur apparet, servis nostris exaequat quadrupedes, quae pecudum numero sunt et gregatim habentur, veluti oves caprae boves equi muli asini. Sed an sues pecudum appellatione continentur, quaeritur: et recte Labeoni placet contineri. Sed canis inter pecudes non est. Longe magis bestiae in numero non sunt, veluti ursi leones pantherae. Elefanti autem et cameli quasi mixti sunt (nam et iumentorum operam praestant et natura eorum fera est) et ideo primo capite contineri eas oportet.*

D.9.2.2.2 : “*Koyun, keçi, at, katır, eşek gibi ahırlarda tutulan dört ayaklı sürü hayvanları. Burada domuzların da sürü hayvanı olup olmadığı sorgulanabilir. Ve Labeo'ya göre onlar da sürü hayvanı statüsündedir. Ancak köpek bu sınıfa ait değildir. Ayrıca, daha aşikardır ki ayılar, aslanlar ve panterler gibi vahşi hayvanlar da sürü hayvanı değildir. Ancak filler ve develer karışık statüdedir (evcil hayvanlar gibi hizmet ederler ancak doğaları gereği vahşilerdir). Bu sebeple ilk statü kapsamında değerlendirilmelidir.*”

Bir başka sınıflandırma ise hayvanların kullanım amacına göre yapılan ayırmadır. Sığırlar ve diğer sürü hayvanları da hem etinden, sütünden, kürkünden yararlanıldığı hem de kimi zaman yük

¹⁹ ASHTON-CROSS, s. 395.

²⁰ NICHOLAS, Barry: Liability for Animals in Roman Law, Acta Juridica, 1958, s. 185.

²¹ PLOJAC, s. 121.

hayvanı olarak kullanıldığı için evcil hayvan olarak nitelendirilmekte ve *actio de pauperie* kapsamında değerlendirilmektedir.

Köpekler ise ne evcil hayvan statüsüne ne de vahşi hayvan statüsüne sokulmuşlardır. Köpekler doğaları gereği günlük yaşamda maliklerinin kullanımında evcil ve uysal hayvanlar olmasının yanında, dış çevreye beklenmedik vahşilikleri nedeniyle evcil hayvan olarak değerlendirilmemişlerdir. Köpeklerin yol açtığı zararlar için zarar görene *Lex Pesolonia de Cane*²² isimli yasa ile bir *actio utilis* açma hakkı tanınmıştır.

Roma hukukunda hayvanların sınıflandırılması koruma yollarının çeşitliliği açısından önem arz etmektedir. *Actio de pauperie*'nin uygulanabilmesi için dört ayaklı evcil (sahipli) hayvanların içgüdüsel hareketleri nedeniyle zarara yol açmaları gerekmektedir.

b. 12 Levha Kanununa göre “Pauperie” Kavramı

Roma Hukukçular *Lex Aquilia* gibi çeşitli yasalarda zarar kelimesi *damnum*²³ terimi ile adlandırılırken, evcil hayvanların yol açtıkları zararlar Oniki Levha Kanununda *pauperie* olarak adlandırmıştır. Bu farklılığın sebebi, Romalı hukukçular tarafından tartışmalara konu edilmiştir. Ancak çoğu hukukçu bu tartışmanın çözümsüz olduğu görüşüne varmıştır²⁴.

Pauperie teriminin teknik anlamı yoksulluk halidir²⁵. Hayvanın yol açtığı zarar, zarar göreni yoksullaştırdığı için dava *Actio de Pauperie* olarak isimlendirilmiştir. Ancak insanların yol açtıkları zararlar da zarar göreni yoksullaştırdığından farklılığın sebebi bu olmamalıdır.

Watson'a göre²⁶ *pauperie* terimi az üretme ya da üretken olmama halidir. Eğer dört ayaklı bir hayvan içgüdüsel hareketi sonucu bir kimsenin normal üretkenliğini azaltır veya üretkenliğini ortadan kaldırırsa *pauperie* durumu ortaya çıkar²⁷. *Actio de*

²² JACKSON, s. 122, 128; PLOJAC, s. 124; TÜRKOĞLU-ÖZDEMİR, s. 73.

²³ Damnum: zarar, zıyan. UMUR, Ziya; s. 53.

²⁴ PLOJAC, s. 124.

²⁵ LEWIS, Charlton. T. / SHORT, Charles: A Latin Dictionary, Oxford, 1975, s. 1318.

²⁶ WATSON, Alan: The Original Meaning of Pauperies, RIDA, C. 17, s. 357.

²⁷ PLOJAC, s. 124.

Pauperie'deki zarar, bir insanın ölmesi, yaralanması durumunda üretkenliğinin azalması veya sona ermesi olabileceği gibi, kölelerin ve sürü hayvanlarının da yaralanması veya telef olması sonucunda yine üretimin veya sahiplerine kâr sağlamalarının azalması veya ortadan kalkması da olabilir²⁸. Dolayısıyla, *Actio de pauperie*'de dikkate alınan zarar *Lex Aquilia*'daki gibi yalnızca zarar olduğu andaki maddi bir kayıp değil, zarar görenin üretiminin azalması veya bitmesi nedeniyle gelecekte edinebileceği kazancın da azalmasıdır.

Ek olarak, yine Watson'a göre, *pauperie* dört ayaklı hayvanların hukuka aykırı olmayan davranışları sonucu yol açtıkları zarar olarak değerlendirilmelidir²⁹.

D. 9.1.1.3: *Ait praetor "pauperiem fecisse". Pauperies est damnum sine iniuria facientis datum: nec enim potest animal iniuria fecisse, quod sensu caret.*

D.9.1.1.3: *Praetor şöyle der: "Pauperie işlemesi durumunda." Pauperie zarara yol açanın herhangi bir hukuka aykırı davranışının olmaması ve tabii ki bu hayvanın hukuken yanlış davranış yaptığını bilebilecek akli yeterliliği olmaması sebebiyle oluşan zarardır.*

Digesta metninden de anlaşılacağı üzere, *pauperie* olarak nitelendirilen zarar akıldan yoksun hayvanların hukuk düzenince hukuka aykırı sayılamayacak hareketleri sonucu ortaya çıkan zarardır. Bu bağlamda, teknik bir kavramdır.

2. Klasik Öncesi Hukuk Dönemi

Klasik Hukuk Dönemi öncesi *Praetorlar* beyannameleri ile *actio de pauperie* hakkının hangi koşullarda verilir verilemeyeceği hususunda çeşitli kurallar getirmişlerdir. Bu dönemde, hayvanların yol açtıkları zararlar ile ilgili olarak ilk görüş belirten rahip hukukçu *Quintus Mucius Scaevola*³⁰, dır³¹.

²⁸ WATSON, 362; PLOJAC, s. 125.

²⁹ WATSON, s. 365.

³⁰ *Quintus Mucius Scaevola*, *pontifex maximus* görevinde bulunmuştur. *Pontifex Maximus*, Roma'da, hukuki değerlendirmelerde de bulunan ancak özellikle dinin ve bütün rahiplerin büyük reisi konumunda olan hukukçu rahiptir. UMUR; [Lügat] s. 158.

³¹ PLOJAC, s. 130; JACKSON, s. 125.

D. 9.1.1.11 Ulpianus libro 18 ad edictum: “Cum arietes vel boves commisissent et alter alterum occidit, Quintus Mucius distinxit, ut si quidem is perisset qui adgressus erat, cessaret actio, si is, qui non provocaverat, competeret actio: quamobrem eum sibi aut noxam sarcire aut in noxam dedere oportere.”

D.9.1.1.11 Ulpianus 18. Kitap: “İki öküz veya koç kavga edip biri diğerini öldürdüğünde, Quintus Mucius şu ayrımın altını çizmiştir. Eğer ilk saldıran ölmüşse bu dava[actio de pauperie] açılmaz, ancak kavgayı başlatmayan ölmüşse bu dava açılabilir. Saldırgan hayvanın sahibi noxal sorumluluk kapsamında ya karşı tarafın zararını karşılayacaktır ya da hayvanı karşı tarafa teslim edecektir.”

Quintus Mucius’un kazuistik görüşü önem arz etmektedir, çünkü ona göre, saldırıyı başlatan hayvanın ölmesi durumunda actio de pauperie açma hakkı tanınmaz. Ancak savunmaya geçen hayvanın ölmesi durumunda sahibi karşı tarafa actio de pauperie davasını açabilir ve zararının karşılanmasını ya da zarara yol açan hayvanın kendisine teslim edilmesini isteyebilir.

Bir başka Cumhuriyet Dönemi hukukçusu olan Servius Sulpicius Rufus’a göre ise hayvanın doğal hareketleri sonucu zararın ortaya çıkması gerekmektedir.

D. 9.1.1.4 Ulpianus libro 18 ad edictum: “Itaque, ut Servius scribit, tunc haec actio locum habet, cum commota feritate nocuit quadrupes, puta si equus calcitrosus calce percusserit, aut bos cornu petere solitus petierit, aut mulae propter nimiam ferociam: quod si propter loci iniquitatem aut propter culpam mulionis, aut si plus iusto onerata quadrupes in aliquem onus everterit, haec actio cessabit damnique iniuriae agetur.”

D.9.1.1.4 Ulpianus 18. Kitap: “Ancak Servius’un yazdığı gibi dava hakkı dört ayaklı hayvanın vahşiliği kışkırtıldığı zaman tanınır. Örneğin tepmeye meyilli bir atın tepmesi veya bir koçun bir kişiyi boynuzlaması gibi ya da bir katırın alışılmadık hareketi sonucu zarara sebep olması. Diğer taraftan, bir katırın üzerindeki yükü düz olmayan zemin yüzünden ya da sürücüsünün ihmali nedeniyle yahut aşırı

yüklendiği için düşürerek zarara yol açması durumunda bu dava hakkı tanınmaz. Burada hukuka aykırı hareket sonucunda oluşan zarar nedeniyle tanınan dava açılmalıdır. ”

Servius'a göre *actio de pauperie* ancak içgüdülerine göre hareket eden hayvanın yol açtığı zararlar dolayısıyla tanınabilir. Eğer hayvan dış etkenler veya insan davranışları nedeniyle evcil doğasına aykırı olarak hareket etmiş ve bu hareketinden ötürü bir zarar oluşmuş ise zarar görene *actio de pauperie* açma hakkı tanınmaz. Burada zarar görenin açabileceği dava *Lex Aquilia* kapsamındadır³².

İnsan davranışları sonucu oluşan zararlar her zaman *actio de pauperie* kapsamı dışında tutulmuştur. İnsanların hatalı davranışları sonucu oluşan zararlardan dolayı zarara uğrayan, *Lex Aquilia*³³ kapsamında yer alan *damnum iniuria datum*³⁴ (mala verilen zarar) sebebiyle tanınan *actio legis aquiliae* davasını ya da yine *Lex Aquilia* kapsamında *praetor* tarafından tanınan *actio in factum* davasını açabilir³⁵.

İnsanların hatalı davranışları sonucu oluşan zararlar sebebiyle sorumluluğun doğrudan insana ait olacağı hususunda *Digesta* metninde *Servius*'un bir başka görüşü yer almaktadır.

D. 9.1.1.5: “*Sed et si canis, cum duceretur ab aliquo, asperitate sua evaserit et alicui damnum dederit: si contineri firmius ab alio poterit vel si per eum locum induci non debuit, haec actio cessabit et tenebitur qui canem tenebat.*”

D.9.1.1.5: “*Ancak, sahibinin yönlendirmesiyle dışarı çıkarılmış bir köpek vahşiliği sebebiyle herhangi birine saldırır ve herhangi bir zarar verirse -ki köpek onu dışarı çıkaran sahibi tarafından daha iyi zapt edilebilir veya söz*

³² PLOJAC, s. 130.

³³ M.Ö. 287'de *Aquilius* adlı *tribunus*'un çıkarttığı bir kanundur. Bu kanun ile başkasının malına verilen zararın nasıl tazmin edilmesi gerektiği kurala bağlanmıştır. UMUR; [Lügat], s. 113; *Lex Aquilia* hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.: SÖĞÜTLÜ-ERİŞGİN, Özlem: Roma Hukuku'nda Haksız Fiil Benzerleri (Quasi Delicta), Ankara, 2002, s. 15-17; ÖCAL, Bahar: *Damnum Iniuria Datum*'da *Iniuria* ve *Culpa* İlişkisi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (2011), Cilt 2, Sayı 1, s.385.

³⁴ SOMER, Pervin: Roma Hukukunda Mala Verilen Zarar, İstanbul, 2008, s. 81-116.

³⁵ PLOJAC, s. 130.

konusu yere hiç çıkartılmayabilirdi- bu dava uygulanamaz. Bu sebeple köpeğin sahibi sorumludur.”

Servius'a göre köpeğin sahibinin köpeği iyi zapt edememiş olması veya köpeği dışarı çıkarmış olması zarara sebebiyet vermiştir. Çünkü köpeği daha iyi bağlasaydı ya da hiç dışarı çıkarmasaydı bu zarar oluşmayacaktı. Dolayısıyla köpeğin içgüdüsel olarak vermiş olduğu zarar dahi olsa, bu zarar doğrudan sahibinin hatalı veya ihmali hareketleri sonucu oluşmuştur ve bu durumda *actio de pauperie* hakkı tanınmaz. Hayvan sahibi hayvanı dışarı çıkartarak, hayvanın içgüdüsel davranışları nedeniyle yol açabileceği zararın riskini üzerine aldığı için kendisi doğrudan sorumludur³⁶.

Servius'un öğrencisi *Alfenus Varus* ise bir başka görüş ile *actio de pauperie*'nin uygulama alanının sınırını çizmiştir.

D. 9.1.5: “*Alfenus libro secundo digestorum: Agaso cum in tabernam equum deduceret, mulam equus olfecit, mula calcem reiecit et crus agasoni fregit: consulebatur, possetne cum domino mulae agi, quod ea pauperiem fecisset. Respondi posse.”*

D.9.1.5: “*Bir damat bir atı hanın avlusuna sürerken, bir yük katırını koklarsa ve yük katırı da bunun sonucu çifte atar ve damadın bacağını kırarsa. Bir görüş, katırın sahibinin, katır pauperie'ye yol açtığı için sorumlu tutulup tutulamayacağını sorar. Cevabım evettir.”*

Alfenus'a göre atın katırı koklaması, bir kışkırtma ya da katırın vahşi davranışına yol açan bir sebep değildir. Bu nedenle katırın yol açtığı zarardan ötürü katırın sahibinin *noxal* sorumluluğu³⁷ vardır.

³⁶ ZIMMERMANN, Reinhard: The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, Oxford, s. 1100.

³⁷ Noxal dava: Bir kimsenin haksız fiilinden dolayı, başka bir kimsenin sorumlu tutulmasıdır. Klasik Dönemde alieni iuris (aile evladı) tarafından işlenen haksız fiiller nedeniyle aile reisi sorumlu tutulurken ve köleler tarafından işlenmiş haksız fiiller için efendileri sorumlu tutulmuştur. UMUR; [Lügat], s. 141. Ayrıntılı bilgi için bkz.: TAHİROĞLU, Bülent / ERDOĞMUŞ, Belgin: Roma Hukuku Dersleri, İstanbul, 2009, s. 141-142, 146-147. Ayrıca, *Noxal* Sorumluluk için bkz.: SÖĞÜTLÜ-ERİŞGİN, s. 147-150; ÖCAL, s. 375, dip.67, s. 385

Tüm Klasik Hukuk Dönemi öncesi hukukçuların düzenlemelerinden yola çıkarak, hayvanın sahibinin *actio de pauperie* kapsamında *noxal* sorumluluğunun doğması için evcil hayvanın içgüdüsel davranışının dış etkenlerin kışkırtmasından ve ya bir insan davranışının etkisinden kaynaklanıyor olmaması gerekmektedir³⁸.

3. Klasik Hukuk Dönemi

a. Contra Naturam İlkesi

Hayvanın yol açtığı zararlardan doğan sorumluluk kusursuz sorumluluktur. Hayvanın sahibi hayvanın hareketleri sonucunda oluşan zarardan kusuru aranmaksızın sorumlu tutulmuştur. Ancak bu katı sorumluluğa *contra naturam* ilkesi ile belirli bir sınır çizilmiştir³⁹. *Contra naturam* ilkesinin ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte literatürde bununla ilgili tartışmalar mevcuttur. Haymann'a⁴⁰ göre bu prensip klasik hukuk döneminde değil; Bizans Hukuku'nun etkisiyle uygulanmaya başlayan bir ilkedir ve *actio de pauperie*'nin doğasını değiştiren, neredeyse hayvanın kusurunun sorgulanmasına yol açan bir düzenlemedir. Ancak çoğu yazar⁴¹ *contra naturam* prensibinin klasik dönem eseri olduğunu savunur. Bazı modern roma hukukçusuna göre *contra naturam*, *Ulpianus*'un Yunan felsefesi ve doğal hukuk⁴² akımından

³⁸ PLOJAC, s. 132.

³⁹ *Contra Naturam* prensibi Romalı hukukçular tarafından uygulansa da eski dönemde anlamı ve işlevi hiçbir zaman tartışma konusu olmamıştır. *Contra Naturam* prensibi ilk olarak *glossatorlar* tarafından derinlemesine incelenmiş ve yorumlanmıştır. PLOJAC, s. 134. M.S. 4. Yüzyılda İtalya'da kurulan hukuk okullarında Klasik Dönem Hukukçularının metinleri o dönem hukuk hocaları tarafından kendi zamanlarında uygulanmakta olan hukuk açısından değerlendiriliyor ve bu açıklamaları ellerindeki el yazması metinlerin boş kısımlarına ekliyorlardı. El yazması metinler ise yeniden kopyalanırken bu notlar da metine ekleniyor ve böylece *glossa* adındaki değişiklikler meydana geliyordu. KARADENİZ_ÇELEBİCAN, Roma Hukuku, Tarihi Giriş-Kaynaklar, Genel Kavramlar-Kişiler Hukuku, Hakların Korunması, Ankara 2014, s.72.

⁴⁰ "Haymann, F.: Textkritische Studien zum römischen Obligationenrecht.Zur Haftung für Tierschaden (actio de pauperie), C.42, 1921, Zeitschrift der Savigny Stiftung der Rechtsgeschichte Rom Abt, 357-393" naklen (PLOJAC, s. 134.)

⁴¹ ASHTON-CROSS, s. 399, ZIMMERMANN, s. 1103,.

⁴² Doğal Hukuk/*Ius Naturale*: Kanun koyucunun iradesinin eseri olan *ius civile* karşısında onun iradesine bağlı olmayan, *Iustinianus*'a göre ilahi güç tarafından vaz'edilmiş hukuk kurallarıdır. UMUR; [Lügat], s. 101.

etkilenecek onun tarafından yaratılan bir prensiptir⁴³. Çünkü *Ulpianus*, *contra naturam* ilkesini açıklarken, diğer Romalı hukukçuların görüşlerine değinmemiştir⁴⁴. Ayrıca “*natura*” kelimesi, yine *Ulpianus*’un literatüre kattığı *ius civile*, *ius gentium* ve *ius naturale* ayrımındaki *ius naturale* ile benzerlik göstermektedir⁴⁵.

D.1.1.1.3 Ulp. libro primo institutionum: “*Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non humani generis proprium, sed omnium animalium, quae in terra, quae in mari nascuntur, avium quoque commune est. Hinc descendit maris atque feminae coniunctio, quam nos matrimonium appellamus, hinc liberorum procreatio, hinc educatio: videmus etenim cetera quoque animalia, feras etiam istius iuris peritia censi.*”

D.1.1.1.3 Ulp. birinci institiones kitabı: “*Ius Naturale doğanın tüm hayvanlara öğrettiği kurallardır. Yalnız insan ırkına değil, tüm hayvanlar için geçerlidir: Kara hayvanları, deniz hayvanları hatta kuşlar dahi. Bundan dolayı bizim kadın ve erkek evliliği gelir ve çocuğun yapılması ve beslenmesi. Görebiliyoruz ki vahşi hayvanlar dahil tüm hayvanlar bu yasadandır.*”

Contra naturam prensibine göre hayvanın sahibinin hayvanın yol açtığı zarardan sorumlu tutulabilmesi için hayvanın evcil doğası dışında vahşice davranarak bir zarara yol açması gerekmektedir⁴⁶.

D.9.12.1.7: “*Et generaliter haec actio locum habet, quotiens contra naturam fera mota pauperiem dedit: ideoque si equus dolore concitatus calce petierit, cessare istam actionem, sed eum, qui equum percusserit aut vulneraverit, in factum magis quam lege Aquilia teneri, utique ideo, quia non ipse suo corpore damnum dedit. At si, cum equum permulsisset quis vel palpatus esset, calce eum percusserit, erit actioni locus.*”

⁴³ WYLIE, KERR J.: Injuries by Animals In Roman Law, The South African L.J., C.51, 1934, s. 176-178, “MELEZE_MODRZEJEWSKI, Nature des animaux, s. 184 naklen (PLOJAC, s. 136).

⁴⁴ PLOJAC, s. 136.

⁴⁵ PLOJAC, s.136.

⁴⁶ TÜRKOĞLU- ÖZDEMİR, s. 83. ZIMMERMANN, s. 102-103; ASHTON-CROSS, s. 400, POLOJAC, s. 134.

D. 9.12.1.7: “Genel kural şudur ki, bu dava nerede olursa olsun hayvanın doğası dışında vahşice davranması sonucu *pauperie* işlemesi durumunda açılabilir. Ancak, bir at canı yandığı için tekme atarsa bu, dava dışındadır. Ancak acı çeken ata vuran veya yaralayan kimsenin *Lex Aquilia* kapsamında *actio in factum* dolayısıyla bir sorumluluğu vardır. Çünkü kendi vücudu ile vermiş olduğu bir zarar söz konusu değildir. Ancak at onu besleyen ya da okşayan kişiyi teperse bu dava açılabilir.”

Actio de pauperie davasının açılabilmesi için evcil hayvanın kendisinden beklenemeyecek vahşilikte ve barışçıl doğası dışında hareket ederek, zarara yol açması gerekmektedir⁴⁷. Hayvanın dış etkenler tarafından kıskırılması sonucunda vahşice hareket ederek, zarara yol açması durumunda bu ilke geçerli olmaz.

Iust. Inst. 4.9. : *haec autem actio in his quae contra naturam moventur locum habet: ceterum si genitalis sit feritas, cessat.*

Iust. Inst. 4.9. : *Bu dava hayvanın doğası dışında vahşileşmesi durumunda uygulanır. Doğuştan vahşi olan hayvanları kapsamaz⁴⁸.*

Iustinianus'a göre vahşilik iki kategoride değerlendirilir. Birincisi, vahşi hayvanların doğaları gereği vahşi davranmaları (*feritas secundum naturam*) ve ikincisi ise evcil hayvanların doğalarının aksine vahşi davranmaları (*feritas contra naturam*)⁴⁹. *Contra naturam* ilkesi, ikinci kategoride (*feritas contra naturam*) yer alan evcil hayvanları kapsar⁵⁰.

b. Davanın Noxal Karakteri

Roma Hukukçularının bazıları *actio de pauperie*'nin bir *noxal* dava⁵¹ olduğunu savunur⁵². Çünkü *noxal* davada kölenin işlediği

⁴⁷ ASHTON-CROSS, s. 400.

⁴⁸ Bu makalede, *Iustinianus Institutiones*'e ilişkin metinlerin çevirisi için ilgili internet kaynaklarından yararlanılmıştır: Latince metinler için: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/institutes4.shtml#iv:ix>, İngilizce çevirileri için: http://www.gutenberg.org/files/5983/5983-h/5983-h.htm#link2H_4_0093.

⁴⁹ PLOJAC, s. 134.

⁵⁰ NICHOLAS, s. 187.

⁵¹ UMUR: [Lügat], s. 141; TAHİROĞLU, Bülent / ERDOĞMUŞ, Belgin: Roma Hukuku Dersleri, İstanbul, 2009, s. 141-142, 146-147.

haksız fillerden efendisinin sorumlu tutulması gibi ya da aile evladının işlediği haksız fillerden aile reisinin sorumlu tutulması gibi⁵³, hayvanın yol açtığı zararlardan dolayı da hayvanın sahibi sorumlu tutulmuş ve davanın ona karşı açılacağı kuralı kabul edilmiştir. Çeşitli *Digesta* metinlerinde *actio de pauperie*'ye *noxal* davadakine benzer nitelikler yüklendiği görülmektedir.

D. 9.1.1.11 Ulpianus libro 18 ad edictum: “...*competeret actio: quamobrem eum sibi aut noxam sarcire aut in noxam dedere oportere.*”

D.9.1.1.11 Ulpianus 18. Kitap: “... *saldırgan hayvanın sahibi noxal olarak ya karşı tarafın zararını karşılayacaktır ya da hayvanı karşı tarafa teslim edecektir.*”⁵⁴

D.9.1.1.14: “*Noxae autem dedere est animal tradere vivum. Demum si commune plurium sit animal, adversus singulos erit in solidum noxalis actio, sicuti in homine.*”

D.9.1.1.14: “*Noxal olarak teslim için hayvanın canlı olarak karşı tarafa verilmesi gerekmektedir. Ayrıca, hayvan birkaç kişinin ortak mülkiyetinde ise, her biri tümüyle noxal davadan sorumludur, tıpkı ortak mülkiyete konu olan köle gibi.*”

Hayvan sahibi tıpkı *noxal* davada olduğu gibi, hayvanın hareketi sonucu oluşan zarar hayvanın değerini aşsa dahi hayvanı teslim ederek⁵⁵ bu sorumluluktan kurtulabilmektedir.

D.9.1.1.13: “*Plane si ante litem contestatam decesserit animal, extincta erit actio.*”

D.9.1.1.13: “*Açıkça, yine de, eğer hayvan hüküm verilmeden önce ölürse, dava sona erer.*”

⁵² UMUR; [Lügat], s. 141, LENEL, s. 318, KASER, M.: Das Römische Privatrecht, C.1, Münih 1955, s. 633 naklen (PLOJAC, s. 137).

⁵³ Efendinin Kölenin yol açtığı zararlardan sorumluluğu ve aile babasının aile evlatlarının fillerinden sorumluluğu konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: PESCHKE-GÜNEŞ, Seldağ: Roma Hukukundan Günümüze Kişilik Haklarının Korunması (Iniuria) Yetkin yayınları, Ankara 2014, s. 110-114., ÇELEBİCAN-KARADENİZ, Özcan: Roma Hukuku, 14. Bası, Ankara 2014, s. 123-172.

⁵⁴ MOMMSEN / KRUEGER / WATSON, s. 276.

⁵⁵ RADO, Türkan: Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku, İstanbul 2014, s. 213.

Noxal davada olduğu gibi *actio de pauperie*'de, de hareketi sonucu zarara yol açan hayvanın dava açılmadan önce ölmesi durumunda, artık sahibine karşı bu dava açılmazdı.

Ancak bazı modern Roma hukukçuları⁵⁶ *actio de pauperie*'nin bir *noxal* dava olmadığı hatta *noxal* dava ile *actio de pauperie* arasında çok büyük farklar olduğu görüşündedir⁵⁷.

Özellikle Ankum'a göre ilk olarak köle ve aile evladından farklı olarak, hayvanların hukuka aykırı bir hareket yaptığını bilebilecek bir yetisi yoktur⁵⁸.

D. 9.1.1.3: “... *nec enim potest animal iniuria fecisse, quod sensu caret.*”

D.9.1.1.3: “... *hayvanın hukuken yanlış davranış yaptığını bilebilecek akli yeterliliğe haiz olmaması sebebiyle oluşan zarardır.*”

Ayrıca köleler veya aile evlatları işledikleri haksız fiiller nedeniyle efendilerine veya aile babasına karşı açılacak *noxal* davadan önce ya da davanın görüldüğü sırada azat edilerek özgür veya diğer sebeplerle *sui iuris*⁵⁹ durumuna gelebilirler. Böylece dava açıldığı sırada köle azat edilmiş ve aile evladı *sui iuris* durumuna gelmiş ise efendiye veya aile reisine *noxal* dava açılmaz, haksız fiili işleyene karşı doğrudan haksız fiil davası açılabilirdi⁶⁰. Ancak *Actio de pauperie*'de hayvanın özgürleşmesi veya *sui iuris* statüsüne erişmesi mümkün değildir⁶¹. Roma'da hayvanlar bambaşka bir statüye sahiplerdi. Dolayısıyla *noxal* davanın düşmesi ile davanın bir haksız fiil davası olarak özgürleşemeyen veya *sui iuris* statüsüne erişemeyen hayvana açılabilmesi de mümkün değildi.

⁵⁶ WYLIE, s. 447-458, BIONDI, B.: Problemi ed ipotesi in tema di actiones noxales, *Bullettino dell'Istituto di Diritto Romano*, C. 35, 1927, s. 1-41 naklen (PLOJAC, s. 137), ANKUM, Hans: *Actio de Pauperie et actio Legis Aquiliae*, Studi C. Sanfilippo, C.2, Milano 1982, s. 13.59 naklen (PLOJAC, s. 138).

⁵⁷ PLOJAC, s. 137-138.

⁵⁸ ANKUM, s. 14-15 naklen (PLOJAC, s. 137).

⁵⁹ *Sui iuris*: Bir aile reisinin hakimiyeti altında bulunmayan ve bu nedenle hak sahibi olup, kendi hesabına hukuki işlem yapabilen kimse. UMUR; [Lügat], s. 202.

⁶⁰ RADO, s. 213

⁶¹ ANKUM, s. 14-15 naklen (PLOJAC, s. 138).

Ankum'un görüşlerine rağmen yukarıda sayılan benzerlikler ışığında, *actio de pauperie* hayvanların özel statüleri dikkate alınarak ortaya konulmuş bir *noxal* dava türü olduğu söylenebilir.

c. Actio De Pauperie'nin Koşulları

Oniki Levha Kanununa göre zararın dört ayaklı evcil bir hayvan tarafından gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir.⁶²

D.9.1.1.2: “*Quae actio ad omnes quadrupedes pertinet.*”

D.9.1.1.2: “*Bu dava tüm dört ayaklı hayvanlara uygulanır.*”

Dört ayaklı hayvanlar keçiler, sığırlar, atlar, eşekler, katırlar gibi yük ve çeki hayvanı olarak kullanılabilen cinslerdir. *Actio de pauperie* davasının uygulanabilmesi için hayvanın dört ayaklı olması kuralı, sonradan Klasik Hukuk Dönemi hukukçularının dönemin ihtiyaçları doğrultusunda *actio utilis* hakkı tanınması sonucunda genişlemiş ve ördek, tavuk, kaz, horoz gibi iki ayaklı hayvanlar da *actio de pauperie* kapsamına sokulmuştur⁶³.

D.9.1.4 : “*Haec actio utilis competit et si non quadrupes, sed aliud animal pauperiem fecit.*”

D.9.1.4 : “*Bu dava diğer türlerin yol açtıkları pauperie dolayısıyla actio utilis olarak da açılabilir.*”

Actio de Pauperie yalnız evcil hayvanların yol açtıkları zararlar için uygulanır. Vahşi hayvanlar bu davaya tabi değildir. *Edictum de feris* ile sahipli vahşi hayvanların hareketleri sonucu oluşan zararlardan ötürü sahibine karşı ayrı bir dava açma hakkı tanınmıştır⁶⁴.

Sorumluluk doğrudan mülkiyet hakkı ile ilgilidir⁶⁵. Hayvanın yol açtığı zararlardan dolayı sahibi sorumlu tutulmaktadır. *Actio de pauperie*'nin *litis contestio* aşamasında, hayvanın sahibi kim görünüyorsa, sahibi o kimse sayılır⁶⁶. Diğer bir deyişle, hayvan zararı meydana getirdikten sonra ancak *actio de pauperie* davasından önce iyi niyet prensibi kapsamında satılır ve el

⁶² TÜRKOĞLU-ÖZDEMİR, s. 76.

⁶³ TÜRKOĞLU-ÖZDEMİR, s. 78.

⁶⁴ ASHTON-CROSS, s. 396-397.

⁶⁵ INNES, s. 290.

⁶⁶ TÜRKOĞLU-ÖZDEMİR, s. 77.

değiştirirse, hayvanın yeni sahibi söz konusu zarardan sorumlu tutulabilirdi⁶⁷.

Eğer hayvan dava açılmadan önce ölürse, sahibinin sorumluluğu ortadan kalkar⁶⁸.

D.9.1.1.13: “*Plane si ante litem contestatam decesserit animal, extincta erit actio.*”

D.9.1.1.13: “Eğer hayvan dava açılmadan önce ölürse, dava açma hakkı da onunla birlikte sona erer.”

Hayvanın sahibi dava açılmadan önce ölse dahi mirasçılarının *actio de pauperie* kapsamında sorumlulukları devam eder.

D. 9.1.1.17: “*Hanc actionem nemo dubitaverit heredi dari ceterisque successoribus: item adversus heredes ceterosque non iure successionis, sed eo iure, quo domini sint, competit.*”

D. 9.1.1.17: “*Kimsenin şüphesi yoktur ki pauperie davası mirasçılara ve haleflere de açılabilir, bu miras hakkı ile ilgili olarak değil doğrudan malikin hukuksal sıfatı ile ilgilidir.*”

C. Edictum de Feris

Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi hayvanların sınıflandırılması hukuki koruma yollarının seçimi açısından farklılık yaratır. Zarar görmüş kimseye *actio de pauperie* tanınması için hayvanın evcil olması gerekirdi⁶⁹. Oniki Levha Kanunu’nda, evcil hayvanlar için düzenlenmiş olan bu uygulama karşısında vahşi hayvanların yol açtıkları zararlara karşı herhangi bir koruma yolu öngörülmemiştir⁷⁰. Çünkü vahşi hayvanlar eski Roma’da sosyal yaşamın bir parçası değildi. Roma Devleti eski dönemlerde tarımsal faaliyetlere dayalı ekonomileri ile varlığını sürdürmekteydi. Yalnız tarım ile uğraşan halkın da günlük yaşamlarında yük ve çeki hayvanı olarak kullanabileceği evcil hayvanlara ya da etinden, sütünden veya yününden yararlanabileceği sürü hayvanlarına ihtiyacı vardı. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte Roma Devleti’nin komşu devletlerle yaptığı savaşlar sonucu sınırlarının genişlemiştir⁷¹. Halk bu savaş

⁶⁷ INNES; s. 290, TÜRKOĞLU-ÖZDEMİR; s. 78-79.

⁶⁸ INNES; s. 290, TÜRKOĞLU-ÖZDEMİR; s. 78-79, PLOJAC; s. 140.

⁶⁹ TÜRKOĞLU-ÖZDEMİR, s. 85

⁷⁰ PLOJAC; s. 140-141.

⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: ÇELEBİCAN-KARADENİZ, Özcan, s. 19-21.

ganimetleri ile zenginleşmiş, ticaret yapmaya başlamış ve iyi bir refah düzeyine ulaşmıştır⁷². Ele geçirilen topraklardaki çeşitli vahşi hayvanların zengin sınıf tarafından evcil hayvan olarak sahiplenilmek istenmesi ya da Gladyatör oyunlarında kullanılmak üzere bu vahşi hayvanların şehirlere getirilmesi sonucunda vahşi hayvanlar da sosyal yaşamın bir parçası olmaya başlamıştır⁷³. Dolayısıyla vahşi hayvanların yol açtıkları zararlara karşı *aedilis curulis*⁷⁴ *edictum*'u ile yeni bir koruma yolu tanınmıştır⁷⁵.

D. 21.1.40.1 Ulpianus: *Deinde aiunt aediles: "Ne quis canem, verrem vel minorem aprum, lupum, ursum, pantheram, leonem,"*

D.21.1.40.1 Ulpianus: "Bundan başka *aedilis* şöyle demektedir: "Kimse köpek, vahşi domuz, kurt, ayı panter, aslan..." "

D.21.1.41 Paulus: "...*Et generaliter "aliudve quod noceret animal, sive soluta sint, sive alligata, ut contineri vinculis, quo minus damnum inferant, non possint,"*

D.21.1.41 Paulus: "...ve bu tür zarar verebilecek her türlü hayvanın serbestçe dolaşımına ve iple bağlı olmaksızın tutulmasına izin verilemez,"

D.21.1.42 Ulpianus: "...*qua vulgo iter fiet, ita habuisse velit, ut cuiquam nocere damnumve dare possit. Si adversus ea factum erit et homo liber ex ea re perierit, solidi ducenti, si nocitum homini libero esse dicitur, quanti bonum aequum iudici videbitur, condemnetur, ceterarum rerum, quanti damnum datum factumve sit, dupli*".

D.21.1.42 Ulpianus: "...*Kamuya açık bir yolun olduğu yerde, başkalarının yaralanmasına veya zarar görmesine izin verilmez. Eğer bu kurala karşı gelinirse, zarar veren hayvanın maliki, özgür bir kimsenin ölmesi durumunda 200 Altın'a,*

⁷² KÜÇÜK; s. 132.

⁷³ TÜRKÖĞLU- ÖZDEMİR, s. 85, ZIMMERMANN, s. 1105.

⁷⁴ *Aedilis Curulis*: Roma'da oyunların düzenlenmesi, kolluk güçlerinin sağlanması, yolların bakımı ve Pazar yerlerindeki alım satımın kontrolünü sağlayarak devletin belediye hizmetini gören *magistradır*. Senede bir seçilirler ve iki kişiden oluşurlardı. UMUR; [Lügat], s. 20.

⁷⁵ ZIMMERMANN, s. 1104-1105.

özgür kimsenin yaralanması halinde, hakkaniyete uygun bir miktara, diğer hallerde ise uğranılan zararın iki katı tutara mahkûm edilir.”

M.Ö. birinci yüzyıl itibariyle yaygınlaşan sahipli vahşi hayvanların yol açtıkları ölüm, yaralama ve her türlü zarara karşı getirilen *actio de feris* bir ceza davasıdır⁷⁶. Vahşi hayvanın yol açtığı zarar sonucu özgür bir insanın ölümü gerçekleşmiş ise iki yüz altın para cezası verilirdi. Özgür insan yaralanmış ise hâkimin takdir edeceği meblağ ceza olarak zarar görene ödenirdi. Özgür kimsenin yaralanması durumunda hâkim yaralananın tedavi masraflarını ve yaralandığı andaki ve gelecekteki kazanç kayıplarını dikkate alarak hakkaniyete uygun karar vermesi gerekirdi⁷⁷. Eğer maddi zarar gerçekleşmiş ise bu zararın iki katı ceza öngörülürdü.

Actio de pauperie ile *actio de feris* arasında dava konusunun vahşi/evcil hayvan olması bakımından farklılığın yanında ayrıca öngörülen cezalar yönünden de farklılık vardır. *Actio de pauperie*'de zarara yol açan hayvanın sahibi davanın *noxal* karakteri nedeniyle hayvanı teslim ederek sorumluluktan kurtulabilirdi. Bu davada zararın özgür kişinin ölümü, yaralanması veya diğer zararlar gibi sonuçlar doğurması bakımından bir ayırım yapılmamıştı. Oysa *actio de feris*'de doğabilecek zararlar çeşitlendirilmiş ve her bir zarar için ayrı koruma yolları öngörülmüştür⁷⁸. *Actio de feris*'in, *actio de pauperie* gibi *noxal* bir karakteri yoktur. *Actio de feris* toplumun güvenliği amacıyla ve her an zararın doğabileceği kaygısıyla halkın yaşadığı ortamlarda bu tür vahşi hayvanların bulundurulmasının yasak edilmesini düzenlemektedir⁷⁹. Zarar doğduğunda hayvan tutucusu vahşi hayvanı karşı tarafa teslim ederek sorumluluktan kurtulamamaktaydı.

Bu *Edictum*'un uygulanması için ayrıca vahşi hayvanın sahipli olması koşulu aranırdı⁸⁰. Zararı gerçekleştirdiği anda sahibinin

⁷⁶ KÜÇÜK, s. 134.

⁷⁷ ASHTON-CROSS, s. 395.

⁷⁸ TÜRKOĞLU- ÖZDEMİR, s. 90.

⁷⁹ KÜÇÜK, s. 135.

⁸⁰ ASHTON-CROSS, s. 395.

egemenliği altında bulunmayan kaçak bir hayvan için önceki sahibinin sorumluluğu bulunmamaktadır⁸¹.

Edictum de Feris ile amaçlanan kamuya ait alanlarda halkın güvenliğini artırmak amacıyla, halka zarar verebilme riski olan vahşi hayvanların bu tür yerlerde bulundurulmamasını sağlamaktır⁸².

II. GÜNÜMÜZ TÜRK HUKUKUNDA HAYVANIN YOL AÇTIĞI ZARARLARDAN DOLAYI SORUMLULUK

A. Sorumluluğun Kaynağı

Türk Hukukunda Hayvanın yol açtığı zararlardan dolayı hayvan tutucusunun sorumluluğu 818 sayılı eski Türk Borçlar Kanunu m. 67 ve m. 68'de düzenlenmişti. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda ise hayvan bulunduranların sorumluluğu m. 67 ve m. 68'de düzenlenmiştir.

Hayvanın yol açtığı zararlardan dolayı hayvanın sahibine yüklenen sorumluluk kusursuz sorumluluktur⁸³. Bu bir objektif özen yükümlülüğüdür. Objektif özen yükümlülüğünden kasıt gerekli dikkat ve özeni gösterdiklerini ispat etmedikçe, hayvan sahibinin sorumluluğu devam etmektedir⁸⁴. Bu sorumluluk, başta kendiliğinden içgüdüsel olarak hareket edebilen hayvanların toplum içinde tehlike yaratmasından kaynaklanır⁸⁵. Aynı zamanda, hayvan sahibinin sorumluluğunun kusursuz sorumluluk olarak kabul edilmesindeki temel düşüncelerden biri hakkaniyet gereği⁸⁶ hayvanı

⁸¹ BUCKLAND, W. William: A Text-Book of Roman Law From Augustus to Justinian, Cambridge, 1950, s. 603.

⁸² KÜÇÜK, s. 135.

⁸³ TANDOĞAN, Haluk: Türk Mesuliyet Hukuku, Akit Dışı ve Akdi Mesuliyet, Ankara 2010, s. 124, KILIÇOĞLU, Mustafa: Sorumluluk Hukuku (Sözleşme Dışı Sorumluluk), C.1, Ankara 2002, s. 395, KARAHASAN, Mustafa Reşit: Sorumluluk Hukuku (Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk), 2. Kitap, Ankara 1995, s. 558, OĞUZMAN, Kemal, ÖZ, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 2, Ankara 2014, s. 582, EREN, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 19. Baskı, Ankara 2015, s. 630-637, NOMER, Haluk N.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 13. Bası, İstanbul 2013, s. 141-144, ANTALYA, Gökhan: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 1, İstanbul 2013, KILIÇOĞLU, Ahmet: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 21. Baskı, Ankara 2017, 237-241.

⁸⁴ NOMER, s. 141.

⁸⁵ KARAHASAN, s. 559, EREN, s. 631

⁸⁶ KILIÇOĞLU, M, s. 395.

kullanan ve ondan yararlanan kişinin aynı zamanda hayvan tarafından meydana getirilebilecek zarara katlanması gerektiğidir⁸⁷. Hayvan sahibi sübjektif olarak hatalı bir davranışta bulunmasa dahi, gözetim ödevini yerine getirmedeğinden dolayı objektif olarak sorumludur⁸⁸.

B. Sorumluluğun Koşulları

1. Hukuka Aykırılık

TBK. m. 67’de “Hayvan bulunduran, bu zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat ederse sorumlu olmaz” ibaresi yer almaktadır. Bu cümlenin anlamı hayvan sahibine, hayvanın bakım ve gözetim ödevinin yüklendiğidir⁸⁹. Hayvan sahibi gerekli bakım ve gözetim ödevini yerine getirmese burada bir hukuka aykırılık söz konusu olur.

2. Zararın Bir Hayvan Tarafından Verilmiş Olması

Zararın maddi ya da manevi olmasının⁹⁰ veya zararın bir eşya ya da kişi üzerinde meydana gelmiş olmasının bir önemi yoktur. TBK. m. 67’nin uygulanabilmesi için zararın yalnızca hayvanın içgüdüsel hareketleri nedeniyle oluşmuş olması yeterlidir⁹¹. Örneğin, bir insan tarafından sevmek maksadıyla okşanan bir atın aniden çifte atması m. 67 kapsamında hayvan sahibinin sorumluluğuna yol açar.

Dış bir etken nedeniyle hayvan yine içgüdüleriyle hareket ederse burada yine sahibinin sorumluluğu söz konusudur⁹². Örneğin, sinek ısırması sonucu canı yanan atın çifte atması⁹³, yanından geçen motosikletin gürültüsüyle atın şaha kalkması gibi. Ancak hayvan kendi içgüdüleri ile hareket etmiş olmayıp, bir şahsın eylemi sonucu zarar vermişse burada hayvanın sahibi TBK. 67’den sorumlu tutulamaz⁹⁴. Çünkü burada hayvanın iradesi değil, insanın iradesi söz konusudur⁹⁵. Hayvanı zarar veren davranışa iten kişi TBK. 49’da düzenlenen haksız fiili sorumluluğu kapsamında sorumlu

⁸⁷ TANDOĞAN, s. 124, KILIÇOĞLU, s. 395.

⁸⁸ KILIÇOĞLU, M, s.396.

⁸⁹ KARAHASAN; s. 569.

⁹⁰ OĞUZMAN/ÖZ; s.584.

⁹¹ ANTALYA, s. 580, KARAHASAN, s. 569.

⁹² KARAHASAN, s. 570, OĞUZMAN/ÖZ, s. 585.

⁹³ KILIÇOĞLU, M, s. 396.

⁹⁴ EREN, s. 634

⁹⁵ KARAHASAN, s.570.

tutulabilir⁹⁶. Örneğin faytonu kullanan arabacının hayvanı yanlış yönetmesi sonucu virajı alamayan arabanın devrilmesi gibi⁹⁷.

3. Uygun Nedensellik Bağının Bulunması

Hayvan sahibinin sorumluluğu için, hayvanın hareketi ile zarar arasında uygun illiyet bağının bulunması gerekmektedir⁹⁸. Uygun illiyet bağı için hayvanın zarar görene temas etmesi gerekmemektedir⁹⁹. Örneğin, sahipli köpeğin havlamasından korkan çocuğun yola fırlaması ve yoldan hızla geçen aracın çocuğa çarpıp onu öldürmesi gibi¹⁰⁰, Her somut olayda uygun nedensellik bağı hâkimin takdiri ile belirlenir.

C. Kurtuluş Kanıtı

Hayvanın yol açtığı zarar nedeniyle hayvan bulunduranın kusursuz sorumluluğu olmakla birlikte bu ağır sorumluluktan kurtulabilmesi için kendisine kurtuluş kanıtı getirebilme olanağı tanınmıştır¹⁰¹. TBK. m. 67'ye göre “hayvan bulunduran, bu zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat ederse sorumlu olmaz”.

Doktrinde hayvan sahibinin iki ayrı kurtuluş kanıtı olduğu görüşü hâkimdir¹⁰².

İlk olarak hayvan sahibinin koşulların gerektirdiği ve kendisinden beklenen tüm dikkat ve özeni gösterdiğini ispat etmesidir¹⁰³. Başka bir ifadeyle, hayvan sahibi, zararın oluşmaması için her türlü önlemi aldığını ispat ederek sorumluluktan kurtulabilir.

İkinci olarak, hayvan sahibi gerekli dikkat ve özeni göstermiş olsa bile zararın oluşmasına engel olamayacağını kanıtlayarak sorumluluktan kurtulabilecektir¹⁰⁴. Bu durum illiyet bağını kesen bir sebep, mücbir sebep, zarar görenin ağır kusuru olarak da nitelendirilebilmektedir¹⁰⁵.

⁹⁶ KILIÇOĞLU, M, s. 397.

⁹⁷ KILIÇOĞLU, M, s. 397.

⁹⁸ OĞUZMAN/ÖZ; s. 587, EREN, s.632.

⁹⁹ TANDOĞAN, s. 154, NOMER, s. 142.

¹⁰⁰ KILIÇOĞLU, M, s. 399.

¹⁰¹ KARAHASAN; s. 571, KILIÇOĞLU; s. 398, TANDOĞAN; s.132.

¹⁰² KILIÇOĞLU, s. 398, EREN, s. 635

¹⁰³ KARAHASAN, s. 571.

¹⁰⁴ KILIÇOĞLU, M, s. 399.

¹⁰⁵ ANTALYA, s. 580, TANDOĞAN, s. 133.

D.Sorumluluğa Bağlanan Sonuçlar

1. Tazminat

Hayvan sahibi, kurtuluş kanıtı getiremezse, hayvanın verdiği zarar dolayısıyla tazminat borcu altına girmiş olur. Tazminat isteme hakkı zarara uğrayana veya onun ölümü halinde TBK. m. 55'e göre destekten yoksun kalanlara aittir¹⁰⁶.

Tazminatın hesaplanmasında özellikle bedensel zarar söz konusu olduğunda BK. m. 54'te yer alan tedavi giderleri, kazanç kaybı, çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar ve ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar dikkate alınır. Aynı zamanda, zarar görenin kendi kusuru olması durumunda tazminat kaldırılabilir¹⁰⁷.

Bir hayvanın birden fazla sahibi olması durumunda özen yükümlülüğüne aykırı davranılması nedeniyle TBK. m. 61 kapsamında müteselsil sorumluluk söz konusu olur¹⁰⁸.

2. Rücu

TBK. m. 67'ye göre "Hayvan, bir başkası veya bir başkasına ait hayvan tarafından ürkütülmüş olursa, hayvanı bulunduranın, bu kişilere rücu hakkı saklıdır."

Rücu hakkında sorumlu (davalı) yine hayvan tutucusudur. Ancak kendi hayvanının yol açtığı zarar, başka bir kişinin veya başkasının hayvanının kendi hayvanını ürkütmesi sonucu oluştuğundan dava sonunda bu kişilere rücu edebilecektir¹⁰⁹. Çünkü üçüncü kişi hayvana veya sahibine karşı TBK. m. 49 kapsamında haksız bir eylemde bulunmuş olur.

¹⁰⁶ KARAHASAN, s. 574.

¹⁰⁷ KARAHASAN; s. 574.

¹⁰⁸ KARAHASAN, s. 575.

¹⁰⁹ TANDOĞAN, s. 133, EREN, s. 636.

SONUÇ

Roma Hukukunda hayvanın içgüdüsel davranışları sonucu yol açtığı zararlar dolayısıyla sahibinin sorumlu tutulacağı kuralı Oniki Levha Kanunundan itibaren günümüze kadar geçerliliğini korumuş bir kuraldır.

Oniki Levha Kanunda hayvanların yol açtıkları zarar için “*pauperie*” terimi kullanılmıştır. Bunun sebebi zararın bir hayvanın içgüdüsel davranışları sonucu meydana getirilmesi ve zarar sonucunda zarar görenin üretiminin ve kazancının düştüğü düşüncesidir.

Roma Hukukunda hayvanlar sınıflandırılmış ve ilk başta dört ayaklı koyunlar, inekler, atlar, katırların verdikleri zararlar bakımından *Actio de pauperi* uygulanmıştır. Sonradan *actio utilis* yolu ve Klasik Hukukçuların görüşleri ile iki ayaklı kuşlar, kazlar, ördekler gibi hayvanların da dâhil edilmesiyle tüm evcil hayvanların *actio de pauperie* kapsamında yer alması sağlanmıştır. Panter, aslan, ayı gibi tüm vahşi hayvanlar ise *edictum de feris* kapsamında değerlendirilmiştir.

Actio de pauperie kapsamında *contra naturam* ilkesine göre hayvanın sahibinin hayvanın yol açtığı zarardan sorumlu tutulabilmesi için evcil ve uysal doğasına aykırı olarak vahşice davranarak zarara yol açması gerekmektedir. Hayvanın dış etkenler sebebiyle vahşi davranmaya itilmesi sonucu zararın oluşması durumunda hayvanın sahibi değil onu vahşi davranışa iten kişi *Lex Aquilia* kapsamında sorumlu tutulmalıdır.

Zarar görene *actio de pauperi* hakkının tanınması için öncelikle zararın sahipli evcil bir hayvan tarafından meydana getirilmiş olması gerekmektedir. Vahşi hayvanlar bu davaya tabi değildir. Sorumluluk doğrudan mülkiyet hakkı ile ilintili olduğundan hayvanın yol açtığı zararlardan dolayı hayvanın sahibi sorumludur. Hayvan sahibi zarara yol açan hayvanı teslim ederek ya da oluşan zararı tazmin ederek sorumluluktan kurtulur. Hayvanı teslim ile sorumluluktan kurtulabilmesi *actio de pauperie*'nin *noxal* bir dava olduğunu gösterir. Eğer hayvan dava açılmadan önce ölürse davanın *noxal* karakteri dolayısıyla sahibinin sorumluluğu ortadan kalkar. Oysa hayvanın sahibi dava açılmadan önce ölse dahi mirasçılarının *actio de pauperie*’den doğan sorumlulukları devam eder.

Günümüz Türk Hukukunda Roma Hukukunda olduğu gibi hayvanın yol açtığı zararlar dolayısıyla TBK. m. 67’de hayvanın sahibinin sorumlu tutulacağı kuralı düzenlenmiştir. Sahibinin sorumluluğu için Roma Hukukundaki *contra naturam* ilkesinden hareketle, hayvanın dış etkenlerden bağımsız olarak içgüdüsel hareket etmesi sonucu bir zarar oluşması gerekmektedir. Hayvan sahibinin kanundan kaynaklanan bakım ve gözetim sorumluluğu vardır. Hayvan sahibinin bu bakım ve gözetim sorumluluğunu yerine getirmemesi sonucu bir zarar oluşmuş ise burada hukuka aykırı bir davranış söz konusu olur. Ayrıca hayvan sahibinin zarardan sorumlu tutulabilmesi için uygun nedensellik bağına gereksinim vardır. Zarar görenin ağır kusuru veya mücbir sebepler nedensellik bağına kesen hallerdir.

Roma Hukukundan farklı olarak Türk Hukukunda, kurtuluş kanıtı getirilerek sorumluluktan kurtulunabilir. Hayvan sahibi gerekli dikkat ve özeni göstermiş olmasına rağmen zararın meydana geldiğini ya da gerekli dikkat ve özeni göstermiş olsaydı bile zararın gerçekleşeceğini ispat ederek sorumluluktan kurtulabilir.

Benzer şekilde, Roma Hukukundan farklı olarak Türk Hukukunda, hayvan bir başkası veya bir başkasına ait hayvan tarafından ürkütülmüş olursa, hayvan sahibi bu kişilere rücu edebilir.

KISALTMALAR

- BK. : Türk Borçlar Kanunu
- Bkz. : Bakınız
- C. : Cilt
- Dip.: Dipnot
- Iust. Inst. : Iustinianus Institutiones
- L.J. : Law Journal
- m. : madde
- M.Ö. : Milattan Önce
- M.S. : Milattan Sonra
- RIDA : Revue Internationale des Droit de l’Antiquite
- S. : Sayı
- s. : Sayfa
- Ulp.*: Ulpianus

KAYNAKÇA

- ANTALYA, Gökhan: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 1, İstanbul 2013.
- ASHTON-CROSS, D.I.C.: Liability in Roman Law for Damage Caused by Animals, Cambridge L.J., 11, s.1951-1953
- BİLGİÇ, Emin: Eski Mezopotamya Kavimlerinde Kanun Anlayışı ve An'anesi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 3-4, 1963
- BUCKLAND, W. William: A Text-Book of Roman Law From Augustus to Justinian, Cambridge University Press 1921.
- ÇELEBİCAN-KARADENİZ, Özcan: Roma Hukuku, 14. Bası, Ankara 2014.
- EREN, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 19. Baskı, Ankara 2015.
- ERİŞGİN-SÖĞÜTLÜ, Özlem: Roma Hukuku'nda Haksız Fiil Benzerleri (Quasi Delicta), İmaj Yayıncılık, Ankara 2002.
- INNES, James Rose: The Roman Law Relating to Damage Done by Animals, S. African L.J., 22, 1905, s.290-293.
- JACKSON, S. Bernard: Liability for Animals in Roman Law: An Historical Sketch, Cambridge L.J., 37(I), Nisan 1978, s. 122-143.
- KARADENİZ-ÇELEBİCAN, Özcan: Roma Hukuku (Tarihi Giriş-Kaynaklar-Genel Kavramlar-Şahsın Hukuku-Hakların Korunması), Turhan Kitabevi, Ankara 2014.
- KARAHASAN, Mustafa Reşit: Sorumluluk Hukuku (Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk), 2. Kitap, Ankara 1995.
- KELCH, G. Thomas: A Short History of (Mostly) Western Animal Law, *Animal Law Review*, C.19; S. 23, 2012-2013
- KILIÇOĞLU, Ahmet: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 21. Baskı, Ankara 2017.
- KILIÇOĞLU, Mustafa: Sorumluluk Hukuku (Sözleşme Dışı Sorumluluk), C.1, Ankara 2002.
- KÜÇÜK, Eşref: Roma Hukuku Davalar Sisteminde Actio Popularis, Ankara 2013.
- LEWIS, Charlton T./SHORT, Charles: A Latin Dictionary, Oxford University Press, U.K. 1879.
- NICHOLAS, Barry: Liability of Animals in Roman Law; *Acta Juridica*, 1958, s. 184-190.
- NOMER, Haluk N.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 13. Bası, İstanbul 2013.
- OĞUZMAN, Kemal/ÖZ, TURGUT: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 2, Ankara 2014.
- ÖCAL, Bahar: Damnum Iniuria Datum'da Iniuria ve Culpa İlişkisi, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (2011), Cilt 2, Sayı 1
- PALMIRSKI, Tomasz: How The Commentaries to de his qui deicerint vel effuderint and ne quis in suggrunda edicts could be used on the ground of edictum de feris, *RIDA*, C.53, 2006
- PESCHKE-GÜNEŞ, Seldağ: Roma Hukukundan Günümüze Kişilik Haklarının Korunması (Iniuria) Yetkin yayınları, Ankara 2014
- POLOJAC, Milena: Actio De Pauperie: Anthropomorphism and Rationalism, *Fundamina* 18 (2) 2012, s. 119-144.

- RADO, Türkan: Roma Hukuku Dersleri, Borçlar Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul 2014.
- TAHİROĞLU, Bülent / ERDOĞMUŞ, Belgin: Roma Hukuku Dersleri, Der Yayınları, İstanbul 2009.
- TANDOĞAN, Haluk: Türk Mesuliyet Hukuku, Akit Dışı ve Akdi Mesuliyet, Ankara 2010.
- TÜRKOĞLU-ÖZDEMİR, Gökçe: Roma Hukukunda Hayvanların Yol Açtıkları Zararlardan Doğan Sorumluluk, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 2, (2006), s.69-97.
- SCHWARZ, B. Andreas: Roma Hukuku Dersleri, İstanbul, 1948
- SLABBERT, Melodie: Prosecuting Animals in Medieval Europe: Possible Explanations, Fundamina, C.10, 2004.
- SOMER, Pervin: Roma Hukukunda Mala Verilen Zarar, İstanbul 2008.
- UMUR, Ziya: Roma Hukuku Ders Notları, İstanbul, 1990 [Ders Notları]
- UMUR, Ziya: Roma Hukuku Lügati, İstanbul 1975. [Lügat]
- WATSON, Alan: The Original Meaning of Pauperies, RIDA, C. 17, 1970.
- WYLIE, J. Kerr: Injuries By Animals In Roman Law, 51 South African Journal, 1934, s.168-182.
- ZIMMERMANN, Reinhard: The Law Of Obligations, Roman Foundation of the Civilian Tradition, Oxford University Press, New York 1996.

LATİNCE METİNLER İÇİN YARARLANILAN TEMEL KAYNAKLAR

MOMMSEN, Theodor /KRUEGER, Paul / WATSON, Alan: The Digest of Justinian, Pennsylvania, 1985

IUSTINIANUS
INSTITUTIONES:

(Latince metinler için)

<http://www.thelatinlibrary.com/justinian/institutes4.shtml#iv:ix>

(İngilizce metinler için)

http://www.gutenberg.org/files/5983/5983-h/5983-h.htm#link2H_4_0093.